

איך זוכים למתיקות וידיעת התורה

יש אנשים שחושבים שהנושא של ידיעת התורה לא שייך אליהם, מכמה סיבות: א' אין להם זכרון טוב. ב' בשביל לזכור צריך להשקיע הרבה זמן בחזרה ואין להם את הזמן והחשק לכך. ג' ידיעה נרחבת בתורה היא נחלתם של מעטים, ואין הרבה סיכוי שהם יהיו חלק מאותם מעטים. ד' יש כאלו שניסו מספר פעמים לקבוע זמן לחזרות וכדומה, ולא עלה הדבר בידם. בגליון זה נברר בסייעתא דשמיא האם נכון הדבר שידיעת התורה זה דבר ששייך רק למעטים, ורק למי שמקדיש הרבה זמן לחזרות, או לא, וניתן כמה כלים חשובים המביאים בסייעתא דשמיא למתיקות וידיעת התורה.

מצות ידיעת התורה

ראשית חשוב להעמיד בצורה ברורה מהי המצוה של ידיעת התורה, ומהו שיעור המצוה.

ר' ישראל סלנטר (אור ישראל פרק כ"ז) מעמיד את הדברים בצורה ברורה, וז"ל: 'מצות תלמוד תורה יש בזה שני ענינים: א' לימוד התורה. ב' ידיעות התורה. מצות לימוד התורה הוא מן הכתוב "והגית בו יומם ולילה", וכמש"כ הרמב"ם והטור והשו"ע בריש ה' תלמוד תורה וז"ל, כל אדם מיישראל חייב בת"ת כו' שנאמר "והגית בו יומם ולילה" ע"ש. והנה למצוה זו של לימוד התורה, כל מה שלומד מקיים המ"ע והגית בו יומם ולילה, הן מקרא או משנה גמ' הלכות ואגדות שכולן נתנו למשה מסיני, וכמו שהאריך בזה בס' נפש החיים שער ד' פ"ו ע"ש, ואף שלא יוכל לפסוק דין מתוך מקרא או משנה וכש"כ מן אגדה, בכ"ז יוצא ידי מצות לימוד התורה. אולם הגדר השני במצות תלמוד תורה הוא ידיעות התורה, והוא מה שאמרו חז"ל בקידושין דף ל', "ושננתם" שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך, שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, שנאמר "אמור לחכמה אחותי את", ופרש"י יהו מחודדים בפיך, חזור עליהם ובדוק בעומקם, שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם כו', אמור לחכמה אחותי את שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך ע"ש. יסוד המצוה הזאת כולל שני פרטים, א' הידיעה לרכוש לו הבקיות בכל חלקי התורה, שיהיה תלמודו שגור בפיו. ב' הוא היכולת להתחכם בתורה לחדד השכל לשנון ולהישיר שיוכל לישא וליתן במלחמתה של תורה, ולעקור הרים בפלפול, ושתי אלה כינו חז"ל בשם סיני ועוקר הרים, וזהו נכלל גם בכתוב שהביאו חז"ל בגמ' קידושין הנ"ל "כתבם על לוח לבך" זהו יסוד הבקיות, "חציץ שוננים" זהו הפלפול והחריפות. עכ"ל.

שני דברים אלו נקראים בלשוננו עיון ובקיות. יצויין כי הכלים להנאה וידיעת הנלמד אינם מתייחסים בדווקא ללימוד בקיות, וכן אינם מתייחסים רק לאלו שלומדים כל היום, אלא נלמד בסייעתא דשמיא כיצד מה שאנחנו לומדים, כל אחד לפי סגנונו והזמן שהוא יכול להקדיש ללימוד, ישמרו בזכרונם לאורך ימים ושנים, והלימוד יהיה מתוך הנאה ומתיקות.

נשאלת השאלה האם עיקר החשיבות זה הלימוד עצמו, או הידיעה. לכאורה היה מקום לומר שעיקר המצוה זה תלמוד תורה, ומי שזוכה גם לידיעת התורה אשריו ואשריו חלקו, אבל זה תוספת מעלה בלבד, אבל העיקר זה הלימוד עצמו.

בגמרא ברכות ו: מבואר שעיקר המעלה של לימוד התורה הוא לזכור את מה שלומדים, הגמרא אומרת 'אגרא דפרקא רהטא', ומפרש רש"י 'עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם - היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר לימוד. עכ"ל.

מבואר ברש"י שעיקר המעלה של לימוד התורה זו הידיעה ולא הלימוד עצמו. כמובן שבכל לימוד, גם מה שלא זוכרים, מקיימים את המצוה הגדולה של תלמוד תורה, אבל המעלה הגדולה היא לזכור את הדברים לאורך זמן, ועל זה עיקר השכר. בספר תשובות ונהגות (א' תקל"ט) למרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א אף הביא מעד נאמן בשם החפץ חיים זיע"א שהלומד ואינו חוזר ד' פעמים לא יצא ידי חובת תלמוד תורה, ומבאר שם שהמצוה ללמוד היא כדי לזכור, ולכן בפחות מד' פעמים שהלימוד הוא לא ע"מ לזכור לא יוצאים.

רמת הידיעה הנדרשת היא גבוהה מאד, וכמו שמבואר בגמרא שהזכרנו שלומדת מדברי הפסוק "אמור לחכמה אחותי את" שתהיה בקי בה כאחותך שאסורה לך, והיינו שצריך להיות בקי ברמה של שליפה מיידית, כמו שאדם עונה מיד כששואלים אותו אם מותר לו לישא את אחותו, ולא בצורה שהוא צריך לחשוב על הדברים ולנסות להזכר בתשובה. בכדי להבין את ההבדל בין ידיעה לשליפה ניתן לראות את בקיאותנו בשפה הארמית, אנו יכולים ללמוד גמרא ולהבין ארמית בצורה שוטפת, אבל אם נצטרך לדבר בארמית הדבר יהיה קשה עבורינו. (הסיבה לכך היא שמעולם לא היינו צריכים לעשות זאת, וממילא המח לא קונה יכולות שאין לו בהם שום שימוש, וכפי שנבאר להלן).

נביא דוגמא לרמה גבוהה של ידיעת התורה בצורה של שליפה מיידית: אחד מתלמידי מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל מגדולי הפוסקים בדור האחרון, עמד לצד רבו לאחר התפילה, ועמד נפעם לנוכח תופעה לא מצויה, בה נשאל הגר"מ עשרות שאלות בנושאים שונים, ולכל שאלה ענה תשובה מיידית חדה וברורה. שאל אותו תלמיד את רבי משה, כיצד ניתן לענות על כ"כ הרבה נושאים בזמן כה קצר. במקום לענות לו התחיל ר' משה למנות לפניו את השאלות אחת לאחת, ונימק לו את המקורות והסברות העומדות מאחורי כל תשובה. זה דוגמה של ידיעת התורה ברמה של 'אמור לחכמה אחותי את'.

ואל תאמרו שאנו מדברים על חד בדרא, יש הרבה תלמידי חכמים שעונים על שאלות בנושאים שונים מתוך ידיעה ברורה בנושאים אלו.

סיפר הגאון הגדול ר"ח גריינמן זצ"ל (הובא בקונטרס יגעת ומצאת דרך הלימוד להגרא"י גריינמן שליט"א) שבעת לימודו עם מרן החזו"א, היה החזו"א מורה לו לחזור בע"פ על דברי הגמרא. כשסיים להרצות את הדברים אמר לו החזו"א - "עכשיו זה 'אל תגמגם'", ואמר לו לחזור שוב. לאחר הפעם השניה אמר החזו"א - "עכשיו זה 'תגמגם'", לאחר הפעם השלישית אמר - "עכשיו זה 'ותאמר לו'", ולאחר הפעם הרביעית אמר "עכשיו זה 'אמור לו מיד'".

מציאות השכחה

קצת נעבור לברר את התופעה של השכחה, האם היא תופעה מוכרחת ולא טובה, או שהשכחה אינה מוכרחת ויש בה ברכה מרובה.

ידועה הגמרא (סנהדרין צ"ט) בענין החזרה - 'כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר', קצת פחות ידוע המשך דברי הגמרא 'כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת'. לפי המציאות של רבים שלומדים וזוכרים בעיקר את מה שלמדו לאחרונה, הגמרא ממשיכה את שכחת הלימוד לאשה שילדה עשרה ילדים וכולם מתו חוץ מהאחרון, שגם הוא ימות עוד מעט, ודאי מדובר כאן בטרגדיה עצומה.

מציאות זו של השכחה אומרת דרשני, לכאורה דבר זה תמוה ואפילו מקומם, התורה מצוה אותנו להגיע לרמה של ידיעה ברורה עם שליפה מיידית של התשובות, ודבר זה נראה אפשרי רק לבעלי זכרון חזק שדבוקים בתורה יומם ולילה, והרי מצוה זו נאמרה לכל אחד. קשה להשלים עם מציאות שדומה לאשה שיוולדת וקוברת, ובהכרח צריכה להיות תשובה שזה לכל נפש כיצד להגיע לדעת את מה שלומדים.

המטרה היא שכמו שאדם יודע כאלף ומאתים מנגינות שונות, המורכבות כל אחד מלמעלה ממאה פרטים שונים, והאדם יודע אותה בעל פה בצורה ברורה, כך האדם ידע בצורה ברורה לפחות אלף ומאתים סוגיות, המורכבות כל אחד מלמעלה ממאה פרטים שונים!!!, ואם במנגינות שהאדם שמע אותם זמן מועט מסדר יומו, ולא בכל יום, הוא זוכר למעלה מאלף מנגינות, בלימוד התורה שהאדם משקיע בו כמה שעות בכל יום ניתן להגיע להרבה יותר. אלא שלצורך כך צריך ללמוד את הסוגיות בדומה למנגינות ולא בדומה למספרים, והיינו בצורה שיהיה סדר הגיוני וברור של כל פרטי הסוגיא, ולא רשימה של פרטים ללא קשר ביניהם, וכן שלימוד הסוגיות יהיה בצורה של חוויה וחיבור, ולא רק בצורה שכלית ויבשה, וכפי שיתבאר בפרקים הבאים.

החכמה המופלאה שבמערכת הזכרון

פעילות מערכת הזכרון של האדם היא יצירה נפלאה של הבורא יתברך. אחד הדברים החשובים שמתבררים הוא, שלא רק שמערכת הזכרון שלנו פועלת בהחלט בצורה מיטבית, אלא אדרבה עצם מה שאנחנו שוכחים זה חלק מאותה פעילות מופלאה של מערכת הזכרון, ואין הכונה לומר שזה דבר טוב ששוכחים את מה שלומדים, שהרי דבר ברור ופשוט שצריך לזכור זאת, אלא הכונה שמערכת הזכרון בנויה בצורה של מסננת מופלאה, שהיא מסננת את הידיעות שאינם חשובות לאדם ושומרת רק את הידיעות החשובות, כיון שאם האדם היה זוכר כל דבר, זה היה מפריע לו ומבלבל אותו מאד ע"י ידיעת מיליוני דברים שאין לו שום תועלת בידיעתם. כח הזכרון השכלי פועל בצורה דומה לפעילות מערכת העיכול, כמו שמערכת העיכול מסננת את המאכלים ולוקחת מתוכם רק חלק קטן הנצרך לאדם, ואילו הכל היה נשאר בגוף האדם הוא לא היה יכול להתקיים, וכפי שאנו רואים שהברכה היחידה שמוזכר בה שבלי זה 'אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך' היא הברכה על פעילות מערכת העיכול, כך פועלת מערכת העיכול השכלי, האדם קולט מספר עצום של ידיעות בכל יום, והתפקיד של המח הוא לסנן את הידיעות ולשמר מתוכם רק את הידיעות הנצרכות לאדם.

נתאר לעצמינו שני אנשים שמנהלים שיחה חשובה ביניהם, או אדם ששומע שיעור, המציאות היא שאת המשפט האחרון שנאמר האדם זוכר בצורה מלאה, (דבר זה נקרא במחקרים 'זכרון לטווח קצר' שזה מחזיק כמה שניות), ומתוך המשפטים הקודמים האדם זוכר רק את עיקרי הדברים, באופן כזה מיליארדי בני אדם מנהלים את חייהם בצורה שהזכרון מסייע להם בכך. כעת נתאר לעצמינו מה היה קורה אילו המציאות היתה שונה, לטוב ולמוטב, זה ברור שאם האדם לא היה זוכר את המשפט האחרון שנאמר בצורה ברורה אלא בערך לא היה שייך לנהל שום שיחה, אבל באמת גם אילו האדם היה זוכר בצורה ברורה את כל הדברים שנאמרו מתחילת השיחה, וגם כל מה שהיה קודם, היה במוחו ערבוביה גדולה של נתונים, ומרוב דברים הוא היה מתבלבל ולא יכול לנהל שיחה תקינה, לצורך כך הקב"ה ברא את מערכת הזכרון בצורה של מסננת מופלאה שמעמידה כל דבר שהאדם ראה או שמע במקומו הראוי לו, דברים שאינם נצרכים כלל אינם נזכרים כלל, והדברים הנצרכים לאדם נזכרים אצלו בצורה הנצרכת לו, דברים הנצרכים לידיעה ברורה וחדה נשמרים בצורה ברורה וחדה, ודברים שמספיק לזכור בערך או רק את עיקרי הדברים נשמרים באופן הנצרך לאדם.

כלי נוסף לידיעת התורה

כעת נעבור לראות באיזה אופן אנו זוכרים את תלמודינו, והאם הדברים מתאימים לדברים שנאמרו על פעילות מערכת הזכרון.

לכאורה כיון שהאדם מעונין לזכור את תלמודו לאורך זמן, ברמה שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד, היה מן הראוי שכח הזכרון ישתף פעולה עם הצורך הזה, והאדם לא ישכח דברים שהוא מעונין לזכור, אולם המציאות היא לא כך, ועלינו לבאר את הסיבה לכך.

הסיבה היא שבשונה מפעילות מערכת העיכול שהאדם מפעיל רק את כח האכילה ומכאן ואילך הכל מתנהל באופן אוטומטי לחלוטין, פעילות כח הזכרון מושפעת באופן ישיר מהאדם, והיינו שמה שבאמת חשוב לאדם לזכור הוא יזכור, ומה שפחות חשוב הוא לא יזכור, וא"ל 'לשקר' את כח הזכרון. ככל שהדברים חשובים יותר לאדם באמת הוא יזכור אותם טוב יותר.

שאלה נוספת: אנו רואים שכל הבריאה בנויה בחכמה נפלאה ואינסופית, וכמו שכתב מרן החזו"א בספר אמונה ובטחון - 'כי העולם שלפניו, נבנה בתכנית מעובדה ומחושבה מראש, כאילו מהנדס חכם צייר לפניו את העולם בטרם נברא, ופגע בעיכובים מכריעים על כל צעד ושעל, אבל מרצו הגדול עמד לו להסיר כל המכשולים אחת לאחת'. החזון איש מציין לדוגמא את פעילות מערכת העיכול, וז"ל 'ולפינו מחזה מזעזע כל לב חכם במבנה גו האדם לקבל המזון ולעכלו באופן חמי' ליסודות נפרדים ולשלח כל יסוד למקומו הראוי, ואשר למדנו משפטם בכח החכמה אשר חונן בה האדם, משפט הכרס והקיבה, הכבד והמרה, הטחול והכליות, והדקין וכיס השתן, הלב והמח, ולכל אבר תפקידים מיוחדים, וכולם עובדים שכם אחד בזריות נפלאה עד שמבררים את הדם בירור אחר בירור ומעמידים אותו על אופנו בכמות האודם והלובן הדרוש לקיום המכונה הנקראת אדם, ומכוונים את מנת הסוכר בדיוק ועוד דברים מפולסים בפלס דק על דק נבדק'.

לכאורה אם היו נותנים לנו כביכול להחליט על תכונת השכחה היינו מעדיפים שהדברים שאנו לומדים, וכן שאר הדברים, יחרטו בזכרוננו לזמן ארוך בצורה ברורה, בדיוק כפי שהתורה מצוה לזכור את התורה, ולכן צריך להבין מדוע המציאות אינה כך.

שני כלים חשובים לזכרון

בכדי לענות על השאלות הנ"ל (כיצד יתכן שאנו מצווים ברמת ידיעה שאיננה אפשרית, ומדוע האדם לא נברא בכח זכרון חזק יותר) ננסה לבחון את כח הזכרון שיש לאדם, האם באמת הזכרון הבסיסי של אדם ממוצע הוא זכרון חלש, כפי שאנו רואים מידיעת התורה, או שיש לאדם זכרון חזק מאד.

מחקר שנערך ע"י חברת טלפונים מצא נתונים מעניינים, שכל אחד מאיתנו אם יבחן את דבריו בודאי יסכים עם הנתונים. במחקר נבדקה היכולת הממוצעת של האדם לזכור מספרי טלפון, ונבדקו בו אנשים מחמישים מדינות. התוצאה שהתקבלה היתה שאדם ממוצע זוכר בין חמשה לעשרה מספרי טלפון בעל פה, אדם בעל זיכרון מיוחד זוכר עשרים מספרים, ורק מעטים בעלי זיכרון פנומנלי זוכרים יותר. לעומת זאת בדקו כמה מנגינות זוכר אדם ממוצע, והתוצאה היתה בין אלף לאלף מאתים מנגינות! זאת למרות שמנגינה אחת מכילה מספר פרטים כמו מאה ועשרים מספרים! מסתבר כי אצל יהודים שבשבתות ומועדים חלק מעבודת היום הוא ניגוני התפילות וזמירות השבת והמועדים התוצאה לגבי מנגינות תהיה גדולה יותר. אנו גם יכולים לראות דבר זה גם בעובדה שבדרך כלל אדם זוכר את הפטרת בר המצוה שלו הרבה יותר מאשר את הדרשה שאמר. (כמו כן האדם זוכר את הלל בעל פה (כולל בדרך כלל את החלקים שאומרים רק בהלל השלם), למרות שהלל נאמר רק כארבעים פעמים בשנה, ואילו את 'והוא רחום' שנאמר הרבה יותר פעמים בשנה (כמאה פעמים) הרבה אינם זוכרים בעל פה. וכן האדם זוכר את כל נדרי בעל פה למרות שהוא נאמר רק 3 פעמים בשנה, ואילו את שיר של יום הרבה לא זוכרים בעל פה למרות שהוא נאמר יותר מ-500 פעמים בשנה).

המסקנה המתקבלת היא שאם משתמשים ואוגרים ידע בצורה נכונה יכול מוח האדם להפיק מעצמו זיכרון רב תוכן, אין ספק שאם מספרי הטלפון היו כוללים 120 מספרים שונים, לא היינו זוכרים שום מספר טלפון בעל פה, לעומת זאת את המנגינות אנו זוכרים היטב, יש כאן פער אדיר בין זכרון של מספרים לבין זכרון של מנגינות. הסיבה לכך מורכבת משני הבדלים עיקריים בין מספרים למנגינות: א' מספר טלפון מורכב ממספרים שאין להם סדר מסוים, וקשה לזכור ערבוביה סתמית של מספרים, לעומת מנגינה שהתווים המרכיבים אותה יש להם סדר ורצף הגיוני ויפה. ב' לאדם אין שום חיבור וחוויה בשמיעת מספרי טלפונים, מאחר מדובר בנתונים טכניים בלבד, לעומת זאת כאשר האדם שומע מנגינה הוא מרגיש חוויה וחיבור למנגינה שהוא שומע.

יצוין כי זכרון של מחשב בנוי בצורה הפוכה מהזכרון של האדם, קובץ מילים תופס מקום מועט מאד, לעומת זאת מנגינות ותמונות וק"ו הסרטות תופסות הרבה יותר מקום. הסיבה לכך היא פשוטה, המחשב הוא גולם, לא מבין שום דבר, מבחינתו אין הבדל אם נכתוב מילים את גיבושי אותיות, ולכן תמונה מורכבת יותר מפני שהיא מכילה יותר פרטים, לעומת זאת הזכרון של האדם בנוי על תוכן הבנה סדר וחוויה, ולכן יותר קל לו לזכור מנגינות ותמונות מאשר מילים. הבעיה היא שפלעמים אנחנו עובדים כמו מחשב, וחושבים שאנו יכולים לזכור הרבה פרטים, וזה לא עובד, כי האדם הוא לא גולם, מה שאנו צריכים לעשות זה להפוך כל סוגיא לתמונה הסרטה ומנגינה, לתפוס את התוכן של הסוגיא בצורה ברורה חווייתית מסודרת (כפי שיבואר בשיעורים הבאים), ואז הדבר יקבע בזכרון בצורה חזקה וטובה לאורך זמן.

ד' הדרכים שיוזכרו אינם מצריכים זמן ארוך, אלא הם בעיקר שינוי מבט וצורה, ללמוד בצורה איכותית יותר, וע"ז להשביח את איכות הלימוד, את ההבנה, את ההנאה, וגם את הזכרון. עם זאת חשוב לדעת שבכדי שהשינוי יהיה חזק ואמיתי, ויתן את הפירות שאנו רוצים לראות, צריך להקדיש זמן א' להבין את המשמעות והחשיבות בכל כלי עליו נלמד, ב' להתרגל ללמוד בצורה כזו באופן טבעי.

כל כלי עליו נלמד, נביא חלק מהמקורות לדברים (ולא נאריך בהבאת כל המקורות בכדי שלא להכביד), נבאר את הצורה בה משתמשים בכלי זה, ונלמד גם על הדרך כיצד להטמיע את הדברים בסדר לימודינו הרגיל.

נסביר את הדברים: הרבה פעמים אדם רוצה ושואף לקנות לעצמו מעלה חשובה, כגון ללמוד יותר בהתמדה, לקום בבוקר בזריזות, להיות יותר טוב לזולת, וכדומה, ונשאלת השאלה מהי הדרך לעשות את השינוי הנדרש עבור כך.

כפי המבואר בספרים (יש בזה אריכות דברים, ומקורות רבים, אבל לא נאריך בזה רק נזכיר את יסודות הדברים), צריך לעשות שני דברים חשובים: א' להיות מחובר בצורה פנימית למה שהוא עושה. ב' להתרגל בדברים במציאות. בלי שני הדברים הללו לא ניתן להתקדם בשום תחום בחיים, אדם שירצה מאד להשיג איזה מעלה, ויגיע לרוממות מיוחדת כגון בימים הנוראים שהאדם מתרומם לדרגות גבוהות, לא יוכל להשיג את המעלה בלי להתרגל בה, מפני שהרצון מתפוגג עם הזמן. גם אדם שיתרגל בדבר מסוים, אם הוא לא מחובר לדברים ורוצה בהם, הוא יעשה אותם מתוך כפייה, והוא לא יוכל להמשיך לכפות את עצמו לאורך זמן. ולכן צריך את שני הדברים כאחד, וזוהי הדרך להתקדם בחיים.

אשר על כן מלבד הלימוד על הכלים להתענג בלימוד וידיעת התורה, נלמד גם מהי הדרך להתעוררות פנימית לרצות לקנות מעלה זו, ומהי הדרך להתרגל בדברים.

כפי שהזכרנו הכלים שעליהם נלמד הם בעיקר שינוי הצורה והמבט של מה שאנו עושים כבר בלאו הכי, וא"צ להקדיש לדברים אלו זמן רב, אולם חשוב לדעת שצריך להקדיש זמן ללמוד על חשיבות הדברים ולהשקיע זמן וכח במטרה להתרגל בהם.

חשיבות ההשקעה בקניית הכלים ללימוד איכותי ולזכרון טוב

ישנם המסתפקים האם כדאי להקדיש זמן ומאמץ ללימוד עניינים אלו, בהיותם טרודים בלימוד סוגיות חדשות ובשאר דברים הנצרכים להם, וכבר הם משתדלים להקדיש זמן לחזרה על תלמודם, ו'אין זמן' לעסוק בנושאים אלו. אולם בחשבון פשוט נראה מדוע משתלם מהרבה בחינות להקדיש לדברים אלו זמן.

משל למה הדבר דומה לאדם הנוסע ברכב ויש לו פנצ'ר בגלגל, החלפת הגלגל דורשת עצירה מהנסיעה בשולי הדרך ולהגביה עם קפיץ את הרכב ולשחרר את הברגים של הגלגל המפונצ'ר והחלפתו בגלגל הרזרבי, אולם אותו נהג החליט להמשיך בנסיעתו בצורה איטית במטרה שלא להתעכב מלהגיע למחוז חפצו, עבר שם חכם אחד ושאל אותו מדוע אינו מחליף את הגלגל, והוא ענה לו שבהיותו והוא ממחר להגיע למחוז חפצו, וכעת הנסיעה חייבת להיות איטית יותר בגלל הקלקול של הגלגל, הרי שאם יעצור להחליף את הגלגל זה יעכב אותו עוד יותר, ואין לו את הזמן לכך...

הפרקים דלהלן שמקורם כאמור מדברי חז"ל ושאר ספרי רבותינו, בכוחם לתת דחיפה משמעותית לכל איכות הלימוד והזכרון, וע"י לימודם באופן רציני, במיוחד אם הדבר ייעשה ע"י הקדשת זמן ללימוד כל כלי וכלי ולהתאמן ולהתרגל בו באופן מעשי, זה לא לוקח זמן רב, והתועלת היא אדירה, בהשפעה משמעותית על הלימוד בבחינות רבות, מבחינת איכות הלימוד, החיבור וההנאה מהלימוד, ידיעת הנלמד, ודברים אלו מביאים גם לתוספת של שעות לימוד, בגלל שההנאה והסיפוק מהלימוד והידיעה גדולים יותר.

זאת ועוד, כיון שהמקורות לדברים שנלמד הם תורניים, הרי שלימודם אינו בגדר לימוד מקצועי הזכרון כ'הכשר מצוה', אלא הוא בבחינת לימוד סוגיא חשובה מסוגיות הש"ס. לימוד הסוגיא בעירובין (נ"ג נ"ד) העוסקת בעניינים אלו, או לימוד יסודי ומעמיק ומעשי של מ"ח קנייני תורה (אבות פרק ו'), אינו פחות מלימוד שאר הסוגיות שבש"ס. וכיון הלימוד צריך להיות ע"מ לקיים כל דבר באם יגיע לידו, לימוד ענין זה הוא לימוד של סוגיא חשובה ע"מ לקיים את הדברים בפועל.

מרב הגר"ל שטיינמן זצ"ל נסע פעם לאיזה מקום יחד עם ת"ח אחד ועוד אחד מנהל חנות מזון גדולה, ואותו ת"ח סיפר למרב הגר"ל על ידיעת התורה המופלגת של מרב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל והתאונן למה הוא לא זכה לכוה ידיעת התורה. הגר"ל שתק, ולאחר כמה דקות של את מנהל החנות כמה מוצרים יש לך בחנות, והוא ענה לו שיש כ-12,000 מוצרים, שאל אותו הגר"ל אם הוא יודע מחיר כל מוצר, והתשובה היתה שלא, ושוב שאלו האם יש מישהו בחנות שידוע, והתשובה היתה שיש כמה שידועים, אמר לו הגר"ל מסתמא הם מההנהלה הבכירה של החנות, ענה לו המנהל שדווקא הם אנשים פשוטים, אלא שהם מסדרים את המדפים ואחראים על המחירים. ואז פנה הגר"ל לאותו ת"ח ואמר לו הרי לך שבשביל לזכור כ"כ הרבה דברים אין צורך לגאונות מיוחדת, צריך רק להצטרך ולרצות לזכור...

הכלים שאנו נלמד בסייעתא שמיא בשיעורים הבאים הם כלים כיצד ניתן להשפיע על כח הזכרון, ולגרום לו שהדברים ישמרו בצורה טובה לאורך זמן, כלים אלו מחברים את האדם בצורה חזקה ועוצמתית לתלמודו, הלימוד יהיה מתוך חויה ושמחה, ובצורה מסודרת, כמו מנגינות, וע"י בסייעתא דשמיא כפי שאנו זוכרים למעלה מאלף מנגינות המכילים יותר ממאה פרטים, נזכור ג"כ למעלה מאלף סוגיות המכילים פרטים רבים.

כפי שהבאנו מדברי החזון איש שמערכת העיכול הגשמית מורכבת מאברים רבים, הרי הם הכרס והקיבה, הכבד והמרה, הטחול והכליות, והדקין וכיס השתן, הלב והמח, כל מערכת העיכול של נתוני המידע שהאדם אוגר מורכבת מכוחות רבים ומגוונים, שכל אחד יש לו השפעה על עוצמת הזכרון, ושימוש בכמה שיותר מכוחות אלו מביא את האדם לזכור את תלמודו בצורה חזקה הרבה יותר, אולם המציאות היא שרבים מהלומדים משתמשים רק בכלים הבסיסיים ללימוד התורה, הרי הם כח השמיעה הראיה והדיבור, וכן בכח השכלי, ולא משתמשים באותם כוחות נפלאים שהקב"ה חנן אותנו בהם, וממילא הזכרון הוא חלש. הדבר דומה לאיש תחזוקה שמשמש לעבודתו במברג פשוט בלבד, ואין לו לא מברגה או מקדחה ולא שאר כלי מלאכה, שעבודתו תהיה קשה הרבה יותר, והתוצאות של העבודה שלו במקרים רבים לא תהיה טובה.

אחד הכלים החשובים ביותר לזכרון הוא החזרה, וכפי שהבאנו מדברי הגמרא שהלומד ואינו חוזר כזורע ואינו קוצר, וכפי שהזכרנו המושכל ראשון שלנו הוא שבשביל לזכור צריך בעיקר חזרות ארוכות, וככל שהאדם למד יותר הוא צריך להשקיע יותר שעות ביום בחזרות, אולם האמת היא שהדבר תלוי הרבה מאד בצורת הלימוד הראשונית, שיש בה פרטים רבים כיצד להשביח את איכותה באופן שהדברים יזכרו לאורך זמן בצורה ברורה.

אנו פותחים בסדרת שיעורים בהם נלמד בסייעתא דשמיא על יותר עשרה כלים חשובים המביאים למתיקות וידיעת התורה, בעיקר דברים שנוגעים ללימוד עצמו, כיצד להפוך אותו ללימוד עוצמתי וחיוני יותר.

ונזכיר מה הצד השווה לכל כלים אלו:

א' כל הדברים בנויים על מקורות נאמנים מדברי חז"ל בגמרא ובמדרשים, וכן בדברי רבותינו גדולי הדורות, מתוך מאות מראי מקומות שעסקו בנושא זה בהרחבה לעומקם של דברים. סוגיא זו נלמדה בהרחבה והעמקה במשך מספר שנים (במקביל לכתיבת סיכומי תמצית וכו'), תוך בדיקת התועלת שיש בהם והדרך להשתמש בכל כלי וכלי, כולל הדרך להתאמן ולהתרגל להשתמש בזה, ורק לאחר שסוגיא זו לובנה לעומקה ולרוחבה הרגשית שהגיע הזמן להגיש את הדברים לציבור במתכונת של שיעורים. יצוין כי אע"פ שמקור הדברים הוא מחז"ל, הדברים מופיעים גם במחקרים עדכניים.

ב' הדרכים שיבוארו אינם כלי עזר חיצוניים טכניים כיצד לזכור את הנלמד, אלא הם דברים יסודיים המחזקים את הלימוד עצמו וממילא הם מחזקים את הזכרון. נתאר לעצמינו אדם שההליכה קשה עליו, אפשר לתת לו מקל הליכה כדי להקל מעליו את ההליכה, אבל טוב יותר ללמד אותו כיצד ללכת נכון באופן שהוא לא יצטרך מקל, ויוכל גם לרוץ...

ג' כל הדרכים שיוזכרו הם דרכים שבהם השתמשו ומשתמשים גדולי התלמידי חכמים בכל הדורות, אלא שאצל התלמידי חכמים הם דברים פשוטים וטבעיים, (ואם נשאל אותם כיצד הם יודעים כ"כ הרבה, יתכן בהחלט שהם לא ידעו לפרט דרכים אלו שהם עצמם פועלים לפיהם, כמו שלא כל מי שהולך נכון יודע לומר למי שמתקשה בהליכתו במה הוא הולך נכון והשני לא הולך נכון, אולם אם נתחקה אחרי לימודם נראה כיצד הם משתמשים בכלים אלו באופן טבעי), מה שנותר לנו הוא ללמוד ממעשיהם ולעשות כך גם אנו ולצמוח ג"כ תלמידי חכמים בסייעתא דשמיא.

כלי נוסף למתיקות וידיעת התורה

לסיום ניתן טעימה קטנה של כלי חשוב איך להנות יותר מהלימוד ולזכור בצורה טובה יותר את הדברים הנלמדים. (תלמיד חכם אחד נרשם לסדרת השיעורים, והיה שאין לי מה לחדש לו, אולם שבוע לאחר מסירת השיעור הוא אמר שהדברים דלהלן שינו לו את החיים...).

נמשיל גם דבר זה משחק השחמט (משל אחר ממה שהובא לעיל בנושא הכפלת הידיעות), ננסה להציג רעיון לשחק שחמט בצורה שונה מהמקובל, במקום לחשוב על כל צעד איך אפשר לקחת כלים מהיריב ולבקוע את הדרך אל המלך עד הכרזת ה'מט', ולעצור את התוכניות של היריב, פשוט נחזיק אוזניה סודית בה ילחוש לנו אחד מאלופי העולם מה כדאי לנו לעשות בכל צעד, אם המטרה שלנו היא להראות לפני שניצחנו אולי נרצה בכך, אבל רוב המשחקים מחפשים לא רק את הנצחון אלא גם את האתגר, לנתח בראש את המהלכים האפשריים וליישם אותם, והאוזניה הסודית תוציא לנו את הטעם מהמשחק, כיון שנרגיש שאנחנו לא באמת משחקים, אלא אנו לומדים את הגמרא, את השאלה ואת התירוץ, את לימוד התורה, אם אנו לומדים את הגמרא, את השאלה ואת התירוץ, המחלוקת הראויה והדחיות, את הספק ואת פשיטת הספק, אנו עלולים לשמש כבובה בלי שייכות פנימית אמיתית ללימוד הגמרא, ודבר זה מוציא הרבה מהטעם בלימוד הגמרא. אשר על כן עלינו לשנות מעט את סגנון הלימוד, לעצור אחרי כל שאלה ראייה או ספק, לחוות את האתגר שעומד בפנינו, להיות סקרן לדעת מה התשובה, לחשוב אפילו על תירוץ אפשרי, ורק אז להמשיך לתירוץ של הגמרא, ובאופן זה נהנה מהתירוץ ואפילו מהאתגר שבשאלה, כיון שבלמוד הגמרא אנו יודעים שהשאלה היא באמת שאלה (כי אם לא הגמרא שואלת ודקארי לה מאי קארי לה), והתשובה היא באמת תשובה, חכמה אלוקית מופלאה, מחכימת פתי, משמחת לב, ומאירת עיניים.

זו גם הסיבה שהרבה מוצאים את עיקר הטעם בלימוד בחידוש חידושי תורה ולא בלימוד עצמו, כיון שרק בזה הם מרגישים שהם בעצמם עשו משהו, הם שאלו שאלה, היו סקרנים לדעת את התשובה, חיפשו את התשובה ומצאו אותה. ואמנם לפי מה שנתבאר גם בלימוד הגמרא עצמה ניתן לחוש מתיקות זו. שאלתי אברך אחד אם הוא לומד בצורה חיה עם תנועות ידים וגוף (עדינות או חזקות), או שהוא יושב וקורא ומסביר את דברי הגמרא בלי שהגוף שותף ללימוד, והוא ענה לי שבדרך כלל הוא לא משתמש בתנועות הגוף והידים, ורק בזמן שהוא מתווכח עם החברותא או אומר איזה חידוש הוא כן עושה זאת. ההסבר לזה הוא פשוט, תנועות הגוף והידים מגיעים באופן טבעי כאשר האדם מחובר למה שהוא אומר, וכאשר הולמד מחדש איזה חידוש או מתווכח עם החברותא הוא מרגיש שייכות וחיבור למה שהוא אומר, ולכן מגיעים התנועות, לעומת זאת כאשר הולמד קורא את דברי הגמרא והמפרשים עצמם הוא לא מרגיש חיבור פנימי ואמיתי, ולכן הלימוד הוא בצורה יבשה יותר. ועל כן צריכים לדעת כיצד יוצרים חיבור ללימוד הגמרא עצמה גם בלי החידושים והויכוחים...

הזכרנו בקצרה בשיעור זה מספר נקודות שמשיפיעות באופן משמעותי על איכות הלימוד - ההנאה מהלימוד - ועל הזכרון, הרי הם נושא הסדר והחיה, לימוד מתוך החשבת זכרון החומר הנלמד, ולימוד מתוך חיבור, זה טעימה מחלק מהכלים עליהם נלמד בהמשך השיעורים, בהם נרחיב הרבה על דברים אלו, ונלמד על כלים נוספים בסייעתא דשמיא.

יה"ר שזוכה לסייעתא דשמיא שכל אחד ואחד יקבל חשק וסיפוק מהלימוד, ויזכה למתיקות וידיעת התורה.

ניתן לשמוע שיעור זה בקו 02-3131-465 שלוחה 4.

המעוניינים לשמוע את כל סדרת השיעורים (במחיר 400 ₪ בלבד), בהם נלמד בהרחבה על מגוון הכלים שעל ידם נזכה ללמוד טוב יותר, להנות יותר מהלימוד, ולזכות לידיעת התורה, יכולים להרשם בטלפון (כשר) 055-400-7977.

השיעורים נמסרים ע"י עורך סיכומי 'תמצית' ומבחיני 'לדעת'.

הכלים שיוזכרו בשיעורים אין הכוונה שכל לומד חייב להשתמש בכולם, כל אחד יכול להשתמש בכלים המתאימים לו, אולם כל הכלים הם שווים לכל נפש, ויש בהם מדרגות רבות, כאשר עם הזמן ההרגל יעשה את שלו והם יהפכו להיות חלק מהלימוד עצמו ללא מאמץ, ואדרבה התענוג העצום כאשר לומדים בצורה הנכונה יביא במשך הזמן את הולמד למצב בו הוא לא יבין כיצד ניתן בכלל ללמוד בצורה אחרת. מלבד זאת בכללים שיצינו ישנם דרגות רבות בישומם, וכל אחד יכול לקבל קצת שייכות לכל דבר, וכל התקדמות אפילו מעטה בכללים אלו יש לה השפעה עצומה על ההנאה מהלימוד ועל הזכרון, והשמים הם הגבול, אף כי התורה 'לא בשמים היא' אלא היא ברת השגה לכל אחד ואחד, התורה אומרת 'כי קרוב אליך הדבר מאד, **בפיך ובלבבך** לעשותו', בפיך זה הלימוד עצמו, ובלבבך זה החיבור האמיתי לתורה, חיבור שכלי ורגשי, חיבור עמוק שנוגע לנפש, חיבור שיושג יותר ויותר ע"י הדברים שנלמד, בסייעתא דשמיא.

האדם הזוכה לידיעות רחבות וברורות בתורה, מלבד המעלה והזכיה העצומה שיש בלהיות 'תלמיד חכם', יש לכך השפעה נרחבת בתחומים נוספים: א' ההנאה והסיפוק מהלימוד גדלים לאין שיעור, וממילא שעות הלימוד מתרחבות ומתוספות, ובמקום קושי להתמיד בלימוד התורה, המתיקות העצומה מושכת את האדם ללמוד כמה שיותר בלא קושי, וע"ז ידיעות מתרבות עוד ועוד והאדם נעשה לת"ח אמיתי. ב' בדרך כלל מי שרוכש ידיעות ומושגים בהרבה נושאים, נעשה גם בקיא בהלכה, ויכול לדקדק הרבה יותר בכל מעשה המצוות שלו ובהליכות החיים, וכמאמרם ז"ל תורה מביאה לידי זהירות וזריזות ונקיות ופרישות וכו'. ג' ידיעת התורה משפיעה על האישיות של האדם ומעדנת את מידותיו יותר מכל עסק אחר (גם של תיקון המידות) והופכת אותו לאיש אחר. ידועים דברי החזון איש (אגרות חזו"א א' י"ג) 'ואמנם האיש הזוכה לידיעת התורה [ר"ל שהשכל הניתן בנפש כגרגרין בגומת השדה התאחד עם החכמה והיו לבשר אחד], הוא הולך בין אנשים, ונדמה לאדם הרואה לעיניים כבן אדם, אבל באמת הוא מלאך, הגר בין בני תמותה, חי חיי אצילות ומרומם על כל ברכה ותהלה'. ישנם בדבר עוד מעלות רבות ונשגבות, אולם א"א לפורטם כי רבים הם, וכל אחד שטעם את טעם מתיקות לימוד התורה וידיעתה יכול להוסיף בעצמו עוד ועוד מעלות.

נזכיר נקודה נוספת.

ההסתכלות הפשוטה היא שבכדי להגיע לידיעות נרחבות בתורה צריך להקדיש זמן רב עד מאד, אם בשנה האחרונה הספקנו כך וכך סוגיות, ואנו זוכרים מתוכם כך וכך פרטים, הרי שבעוד 9 שנים נדע מקסימום פי עשר ממה שלמדנו בשנה האחרונה, בתקוה שלא נשכח בכל שנה את מה שלמדנו בשנה שקדמה לה, במקרה הטוב... אולם הדברים לא נכונים, כפי שנראה מיד.

הרב פינקוס (נפש שמשון התורה וקנייניה עמ' קנ"ה) מביא את דברי המאירי (משל ח' ל"ד) שכתב וזה לשונו: יכול אדם ללמוד תורה בעשר שנים, לא תחשוב שהחלק העשירי ממנה ילמד בשנה הראשונה, אבל בראשונה ישיג מעט ובשניה כפלים, וכל שיתעסק בה תקל הבנתו וימצא לפניו נתיב החכמה דרך סלולה, **ויפה לו שעה אחת מאורך זמן בהתחלה.**

וביאר הרב פינקוס, על פי מה שמספרים על ממצאי משחק השחמט שהמציא חכם אחד עבור מלכו, המשחק נשא חן בעיני המלך והוא ביקש לתת לו פרס, רצה החכם להמחיש למלך את מורכבותו העצומה של המשחק שניתן לבצע בו מליוני מהלכים שונים, והוא אמר למלך כך: הכנתי טבלת שחמט ובה שיישים וארבע משבצות, מבקש אני מאדוני המלך שעל המשבצת הראשונה יניחו גרעין חיטה אחד, ובמשבצת השניה יכפילו את הכמות ויניחו שתיים, במשבצת השלישית ארבע, וכן על זה הדרך 8, 16, 32, וכו'. רק זאת בקשתי. בתחילה המלך צחק מדבריו, אך כשעשה חשבון לעצמו התברר שאין די חיטה בכל המדינה בכדי לעמוד בדרישת החכם, אם נכפיל את הכמות 64 פעמים נגיע למיליארדים רבים. אומר הרב פינקוס שאותו דבר בלימוד התורה, ככל שהאדם לומד יותר כך התועלת בלימודו גדולה יותר, ולכן גדולי ישראל הגיעו למעלתם המופלגת בידיעת התורה, מפני שכל תוספת מכפילה את עצמה עוד ועוד לאין שיעור. זה הסיבה לפער האדיר בין תלמידי חכמים לאנשים רגילים למרות שהפער בשעות הלימוד אינו גדול כ"כ.

נמצאנו למדים שמצות התורה 'ושנתם' היא מצוה השווה לכל נפש, אם רק נשכיל לדעת כיצד ללמוד את הדברים בצורה נכונה, כפי שאנו יודעים יותר מאלף מנגינות בעל פה, ונעבור בסייעתא דשמיא של לא רק צבירת הידיעות אלא הכפלת הידיעות, ובשיעורים הבאים נלמד בסייעתא דשמיא מהם הכלים לכך.